

CARNT, Vol.1, No.1, 2007

CARNT

Classroom Action Research
Network of Thailand
www.carnt-network.com

การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดยางเอน

โดยใช้รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม

นายปัญญา นิใจ

โรงเรียนวัดยางเอน

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศุโขทัย เขต 1

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม โรงเรียนวัดยางเอน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม โรงเรียนวัดยางเอน และเพื่อศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียนโรงเรียนวัดยางเอนที่ได้รับการพัฒนาโดยใช้รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม โดยในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยและพัฒนา กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และนักเรียน ของโรงเรียนวัดยางเอน พระสงฆ์ นักวิจัยเครือข่าย และผู้ปกครองนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แนวทางการสัมภาษณ์ แนวทางการสนทนากลุ่ม แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบสอบถาม และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายรูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ วัตถุประสงค์ของเครือข่าย โครงสร้างของเครือข่าย องค์ประกอบของเครือข่าย บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกของเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่าย และผลลัพธ์ของเครือข่าย และมีความเหมาะสมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียนตั้งแต่ระดับพื้นฐาน คือ กลุ่มต้นธรรม ระดับปานกลาง คือ กลุ่มต้นแก้ว และระดับสูง คือ กลุ่มต้นกล้า โดยดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียนทั้ง 3 กลุ่ม ผ่านโครงการ “ความรู้คู่จริยธรรมสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนทั้ง 3 กลุ่มมีร้อยละของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเพิ่มขึ้นในทุกระดับชั้น และพบว่าผู้เรียนในกลุ่มต้นกล้ายังมีจำนวนน้อยที่สามารถแสดงพฤติกรรมตามกรอบของพฤติกรรมที่กำหนด

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากการได้รับวัฒนธรรมที่แตกต่างกำลังขับเคลื่อนเข้าสู่สังคมไทยอย่างต่อเนื่อง และได้ผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่โดยไม่รู้ตัวนั้น ขณะนี้ได้กลายเป็นกระบวนการที่ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงและผลักดันให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งเป็นกระแสที่ทำให้เกิดการแข่งขันกันมากขึ้นในสังคมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการศึกษา อันเป็นปัญหาที่กระทบต่อสังคมไทยทั้งระบบ โดยเริ่มจากกระแสวัตถุนิยมและวัฒนธรรมของการบริโภค ที่ส่งผลให้เกิดการกระทบกระทั่งจนถึงพฤติกรรมของคนในสังคมที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะพฤติกรรมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งนับวันจะเป็นปัญหาที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

จากแนวทางการจัดการศึกษาที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดในมาตราต่าง ๆ ที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องศึกษาและนำไปปฏิบัติกับสถานศึกษาของตนเพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกันในการพัฒนาผู้เรียน โดยประกอบด้วยบทบัญญัติที่เกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการปฏิบัติ และด้านพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ ให้มีความสมดุล รวมทั้งการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา และการจัดการศึกษาในปัจจุบันที่สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น ได้เปิดโอกาสให้สังคมได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยให้มีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ส่งเสริมความเข้มแข็งโดยการจัดการกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนและสถาบันสังคมอื่น เพื่อให้ชุมชนและสถาบันสังคมอื่นมีโอกาสในการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลและข่าวสารและเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนา ระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และสถาบันสังคมอื่น ๆ (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนั้น โดยส่วนใหญ่พบมากในกลุ่มเยาวชน และเป็นปัญหาที่กระทบถึงคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้เนื่องจากพ่อแม่ ครอบครัว ชุมชน และ โรงเรียนขาดการทำหน้าที่ในการปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้เรียนอย่างจริงจัง จึงทำให้เกิดความเสื่อมถอยทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม ประกอบกับการขาดการดูแลเอาใจใส่จากผู้ปกครอง สถานศึกษา ขาดการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้และเข้าใจพฤติกรรมของนักเรียน จึงทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่บูรณาการด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ นักบวชและผู้นำศาสนาไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีความสามารถในการเป็นผู้สอนและเผยแผ่ศาสนาได้อย่างถูกต้องให้แก่เยาวชน รวมทั้งสถานศึกษาขาดความคล่องตัวในการ

บริหารจัดการและขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนและองค์กรต่าง ๆ ในสังคม ขาดการติดตามเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง (รุ่ง แก้วแดง, 2545)

โรงเรียนวัดยางเอน ตำบลตาลเตี้ย อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุโขทัย เขต 1 จากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในช่วงปีการศึกษา 2547-2548 ที่ผ่านมามีพบว่า ผลการเรียนรู้ของนักเรียนมีพัฒนาการในช่วงปีการศึกษาค่อนข้างน้อย ดังจะเห็นได้จากคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยภาพรวมในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในปีการศึกษา 2547 โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 74.51 และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในปีการศึกษา 2548 โดยเฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 75.02 ซึ่งระดับของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากปีการศึกษา 2547 ถึง ปีการศึกษา 2548 เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.51 และเมื่อสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน พบว่า นักเรียนโดยส่วนใหญ่แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ออกมาเป็นจำนวนมาก ผู้บริหารและคณะครู ได้ตระหนักในปัญหาที่พบ แม้ว่าในช่วงที่ผ่านมาได้มีการจัดโครงการพัฒนาที่ช่วยในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนขึ้น โดยมีโครงการที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน มีจำนวน 8 โครงการ ได้แก่ 1) โครงการคนขยันวันมาเรียน 2) โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ 3) โครงการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม 4) โครงการปลูกฝังคุณธรรมความซื่อสัตย์ 5) โครงการประหยัดและออม 6) โครงการออมไว้ไม่ขาดสน 7) โครงการประชาธิปไตยและวินัยนักเรียน และ 8) โครงการหนูน้อยอนุบาลมารยาทงาม และจากการประเมินโครงการที่ได้ดำเนินมาแล้วจากปีการศึกษา 2548 พบว่า นักเรียนได้รับการพัฒนาและมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไปในทางที่ดีขึ้นอยู่ในระดับพอใจ แต่ยังคงพบปัญหาและอุปสรรคที่ต้องพัฒนาต่อไป ดังปรากฏในรายงานการประเมินโครงการของโรงเรียนว่ามีนักเรียนบางส่วนยังมีการแสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การพูดจาก้าวร้าว แสดงกิริยาไม่สุภาพ และการแต่งกายไม่เรียบร้อย และในบางกิจกรรมของโครงการมีเวลาในการดำเนินงานน้อยและขาดความต่อเนื่อง รวมทั้งครูบางคนยังไม่เข้าใจในหลักการดำเนินงานของโครงการ อันเนื่องมาจากการประสานความร่วมมือระหว่างบุคลากรภายในสถานศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการยังมีน้อย จึงเป็นข้อจำกัดที่เกิดขึ้น และควรได้รับการพิจารณาเพื่อปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นในปีการศึกษาต่อไป (แผนปฏิบัติการประจำปี โรงเรียนวัดยางเอน, 2548; การสรุปประเมินผลและรายงานผลโครงการ, 2548)

จากข้อจำกัดและสภาพปัญหาที่พบทำให้การดำเนินงานของโครงการในการพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของผู้เรียนยังไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายของโรงเรียน และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยในกระบวนการศึกษาเพื่อแก้ไขปัญหาให้ได้ตรงกับสภาพที่เป็นอยู่จึงจำเป็นต้องมีการสำรวจพฤติกรรมของนักเรียน โรงเรียนวัดยางเอนเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบเครือข่ายที่เหมาะสมสำหรับใช้ในบริบทของโรงเรียนวัดยางเอน และเพื่อให้ได้ลักษณะของรูปแบบเครือข่ายที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจในการพัฒนาแนวทางการพัฒนาผู้เรียนในลักษณะของรูปแบบเครือข่าย และรูปแบบเครือข่ายที่จะพัฒนาขึ้น จำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนวัดยางเอน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์

ของเครือข่ายที่ชัดเจน จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนารูปแบบเครือข่าย ตรวจสอบความเหมาะสมของเครือข่าย และทดลองใช้เครือข่ายในภาคปฏิบัติ ดังนั้น จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยจึงสนใจในการวิจัยและการพัฒนารูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของโรงเรียนวัดยางเอน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม โรงเรียนวัดยางเอน
2. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม โรงเรียนวัดยางเอน
3. เพื่อศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน โรงเรียนวัดยางเอนที่ได้รับการพัฒนาโดยใช้รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจะนำไปทดลองใช้ ณ โรงเรียนวัดยางเอน ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ปีการศึกษา 2549-2550 ผู้วิจัยได้กำหนดตัวแปรที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ดังนี้

1. ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย
 - 1.1 ตัวแปรต้น คือ รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม
 - 1.2 ตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน
2. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ประกอบด้วย ผู้อำนวยการ โรงเรียน ครู และนักเรียน ของโรงเรียนวัดยางเอน พระสงฆ์ นักวิจัยเครือข่าย และผู้ปกครองนักเรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รูปแบบเครือข่ายต้นกล้ากลายธรรม ที่โรงเรียนพัฒนาขึ้นเองเพื่อใช้ในการพัฒนา ด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรมและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน
2. นักเรียนได้รับการพัฒนาด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรมจากการพัฒนาโดยใช้รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม
3. ได้แนวทางในการพัฒนาสถานศึกษาที่สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาชาติ เกี่ยวกับผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ โดยใช้รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม
4. ทำให้เกิดการประสานความร่วมมือกันและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน ในการร่วมมือกันหาแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน

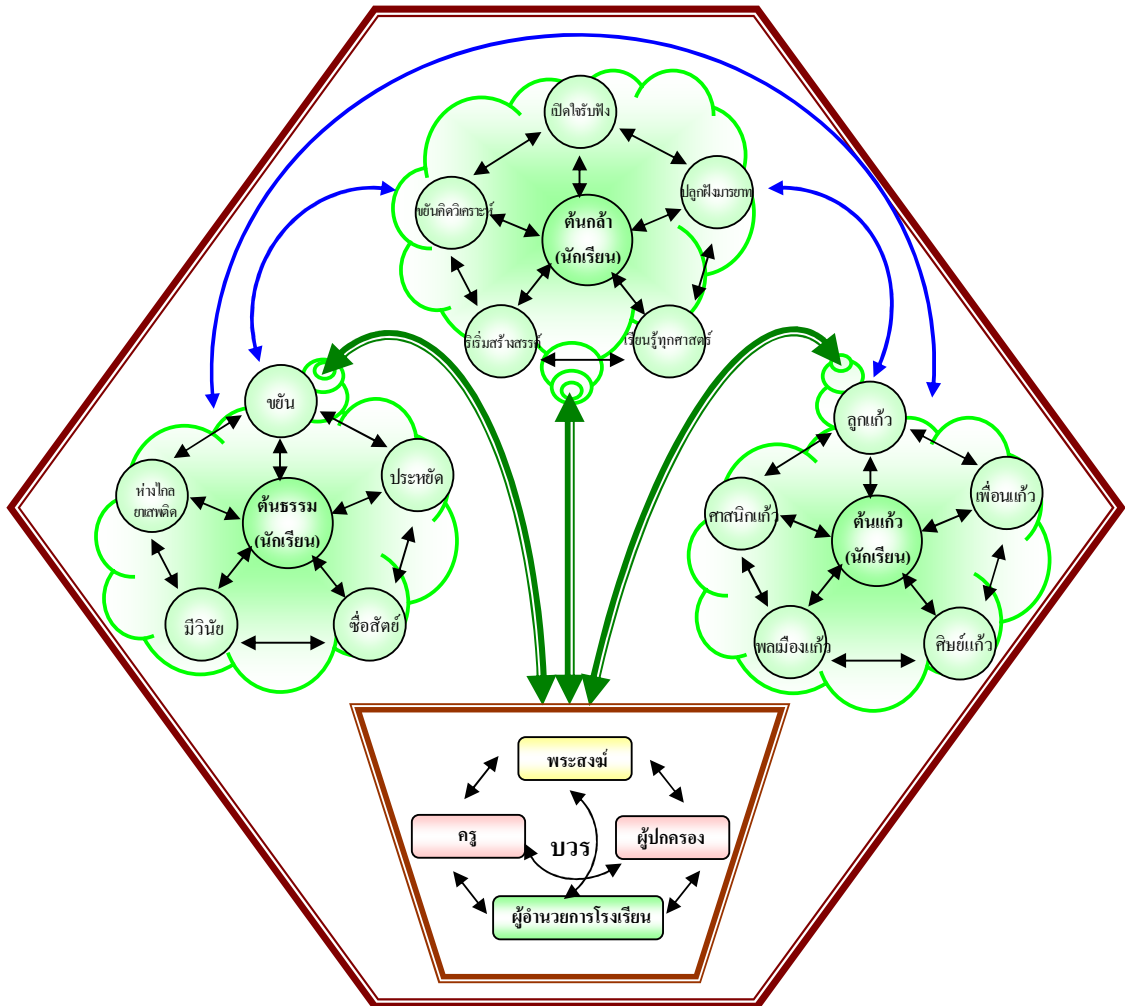
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนาโดยแบ่งขั้นตอนของการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การพัฒนารูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม ระยะที่ 2 การตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้น และระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรมไปกับนักเรียน โรงเรียนวัดยางเอน โดยในขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน ครู และนักเรียนของโรงเรียนวัดยางเอน พระสงฆ์ นักวิจัยเครือข่าย และผู้ปกครองนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แนวทางการสัมภาษณ์ แนวทางการสนทนากลุ่ม แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบสอบถาม และในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรมที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของเครือข่าย โครงสร้างของเครือข่าย องค์ประกอบของเครือข่าย บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกของเครือข่าย กิจกรรมของเครือข่าย และผลลัพธ์ของเครือข่าย โดยแบ่งกลุ่มผู้เรียนภายในเครือข่ายเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มต้นกล้า กลุ่มต้นแก้ว กลุ่มต้นธรรม โดยแสดงโครงสร้างของเครือข่าย ดังแผนภาพที่ 1 ดังนี้

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างของรูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรม

รูปแบบเครือข่ายพัฒนาจริยธรรมของโรงเรียนวัดยางเอนที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียนตั้งแต่ระดับพื้นฐาน คือ กลุ่มต้นธรรม ที่มุ่งพัฒนาพฤติกรรม ด้านความขยัน ซื่อสัตย์ มีวินัย และห่างไกลยาเสพติด ระดับปานกลาง คือ กลุ่มต้นแก้ว มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครู เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ และเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของศาสนา และระดับสูง คือ กลุ่มต้นกล้า มุ่งพัฒนาผู้เรียนด้วยการส่งเสริมให้เป็นผู้มีคุณลักษณะที่ประกอบด้วย การเปิดใจรับฟัง การมีมารยาทที่ดี การใฝ่รู้ มีความริเริ่มสร้างสรรค์ และรู้จักการคิดวิเคราะห์ โดยดำเนินการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียนทั้ง 3 กลุ่มผ่านโครงการ “ความรู้คู่จริยธรรมสู่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนทั้ง 3 กลุ่มมีร้อยละของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเพิ่มขึ้นในทุกระดับชั้น และพบว่า ผู้เรียนในกลุ่มต้นกล้ายังมีจำนวนน้อยที่สามารถแสดงพฤติกรรมตามกรอบของพฤติกรรมที่กำหนด

อภิปรายผล

จากผลวิจัยที่ได้รับจากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ผู้เรียนกลุ่มต้นกล้ายังมีจำนวนน้อย ซึ่งทำให้ผู้วิจัยจำเป็นต้องหาแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติมเข้าไปในรูปแบบเครือข่ายที่พัฒนาแล้ว เพื่อให้สามารถนำไปใช้พัฒนาพฤติกรรมของผู้เรียนได้จริงตามวัตถุประสงค์ของเครือข่าย โดยต้องศึกษาแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเพิ่มเติม ดังที่ โกวิท ประมวลพฤษ์ (2532, อ้างถึงใน ทิศนา แจมมณี, 2550) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเป็นลำดับขั้น ประกอบด้วย 1) กำหนดพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่พึงปรารถนา 2) เสนอตัวอย่างพฤติกรรมในปัจจุบัน 3) ประเมินปัญหาเชิงจริยธรรม 4) แลกเปลี่ยนผลการประเมิน 5) ฝึกพฤติกรรมโดยมีผลสำเร็จ 6) เพิ่มระดับความขัดแย้ง 7) ให้ผู้เรียนประเมินตนเอง และ 8) กระตุ้นให้ผู้เรียนยอมรับตัวเอง ซึ่งผู้วิจัยจะได้ดำเนินการต่อไปตามระยะเวลาของการวิจัยที่กำหนดไว้

ข้อสังเกต

จากรายงานการวิจัยที่ได้นำเสนอมาแล้วข้างต้นเป็นการรายงานผลของการพัฒนานวัตกรรม และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลบางส่วน ในกระบวนการวิจัยจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนกระทั่งสิ้นสุดปีการศึกษา 2550

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับกฎหมาย*. กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค.
- ทิศนา แจมมณี. (2550). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รุ่ง แก้วแดง. (2545). *แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 – 2559)*. กรุงเทพมหานคร: พรักหวานกราฟฟิค.